

KRUŠTÍK MODROFIALOVÝ (*EPIPACTIS PURPURATA* SM.) NA RYCHNOVSKU

Epipactis purpurata Sm. about Rychnov nad Kněžnou

Jitka MÁLKOVÁ

Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, katedra biologie,
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, e-mail: jitka.malkova@tiscali.cz

Príspevek priblihuje kruštík modrofialový, jeho morfológiu, ekológiu, stanovišťa, stupeň ochrany. Zaměřuje se zejména na rozšíření této mykotrofní orchideje v okolí Rychnova nad Kněžnou, kde autorka v r. 2005 nalezla tři místa výskytu (z toho dvě nově). Přiblíženy jsou biotopy v těchto nalezištích z hlediska metody NATURA 2000.

Klíčová slova: Podorlicko, Rychnovsko, kruštík modrofialový, lokality, biotopy, ovlivnění, management

Pro nápadnou (20 až 70 cm) vysokou orchidej kruštík modrofialový nalezneme v latině několik synonym: *Epipactis purpurata* Sm., *E. sessilifolia* Peterm., *E. varians* Crantz., *E. violacea* Bor., *E. viridiflora* (Hoffm.) Rechb. Morfologii rozebírá PRŮŠA (2005).

Kruštík modrofialový PROCHÁZKA a kol. (2001) řadí do kategorie C3 (taxon ohrožený); ve vyhl. MŽP 395/1992 Sb. je mezi druhy chráněnými (§3 – druh ohrožený); FALTYS (1993) jej zařazuje pro území východních Čech jako C1 (kriticky ohrožený). Taxon je zahrnut ve Washingtonské úmluvě (CITES).

Podle práce ELLENBERG a kol. (1992) se jedná o stínomilný a vápnomilný druh, spíše teplomilný, mezofilních či slabě vlhkých eutrofních stanovišť. PROCHÁZKA a VELÍSEK (1983) považují za optimální stanoviště hustší lesy (sušší luhy, dubohabřiny, doubravy, vzácně i lesy jehličnaté). Půdy uvádí těžké, v horních vrstvách odvápněné (pH 4,6 – 6,0), ale i písčité oligotrofní hnědozemě s kyselou až neutrální půdní reakcí; rozšíření od nížin do nižších poloh horského stupně. KUBÁT a kol. (2002) uvádí stinné listnaté lesy od nížin jen do podhůří. PRŮŠA a kol. (2005) píše o rozšíření až do horského stupně a za typická stanoviště uvádí stinné listnaté lesy a háje s chudým bylinným podrostem, kde roste na čerstvých, spíše hlubších, humózních, bazických a živinami bohatších půdách (ve východních Čechách uvádí výskyt vzácný až roztroušený). Detailní rozšíření ve východních Čechách podává PROCHÁZKA (1980); hlavním těžištěm výskytu jsou zde habřiny a doubravy, jen ojediněle roste v bučině – výškové maximum uvádí v 830 m n. m. SV od Kamence v Orlických horách.

Současné i literární údaje o výskytu tohoto kruštíku z okresu Rychnova nad Kněžnou (dále Rychnov) z posledních desetiletí uvádějí PROCHÁZKA (1980), FALTYSOVÁ a kol. (1992), VOŠKERUŠOVÁ (1994), HADAČ a KUČERA (1995), SAMKOVÁ (1999), KAPLAN a kol. (2005), MÁLKOVÁ (2005a, b) aj. Většina dříve známých lokalit ale zřejmě již zanikla. Např. PROCHÁZKA (1980) z tohoto regionu uváděl: Byzhradec: les Komorná; Lično: Hradiště; Žďár nad Orlicí: pod vrcholem kóty 304 při cestě Z od Žďárského rybníka; Borohrádek: 260 m n. m.; z nejbližšího okolí Rychnova ale druh neznal. Z vlastních Orlických hor zmiňoval jen lokalitu od Kamence, kde ale již zřejmě vyhynul. Faltysová a kol. (1992) psala o výskytu u obce

Sněžné: zbytek bučiny v úvalu u silnice Sněžné – Polom. V současnosti na území CHKO Orlických hor druh neroste (J. KUČERA 2006, ústní sdělení). Z lokalit uváděných z Podorlicka Procházkou (PROCHÁZKA 1980) se druh dochoval u obcí: Ledce: PR Chropotínský háj SZ část (SAMKOVÁ 1999) a v Běstvinách: les Halín – S a V část, Z od obce, kde roste v teplomilné dubohabřině s bohatým podrostem vzácných rostlin (FALTYSOVÁ et al. 1992, SAMKOVÁ 1999). Voškerušová (ústní sdělení 2006) zde krušík modrofialový mapovala v r. 2004 v počtu několika desítek kusů (v okrese asi nejbohatší lokalita). Přímo v Rychnově na několika zastíněných místech v zámeckém parku (340 m n. m.) druh nalezla VOŠKERUŠOVÁ (1994), naposledy jej zde viděla v r. 2000; autorka v r. 2005 výskyt nepotvrdila. KAPLAN a kol. (2005) z floristického kurzu v Kostelci nad Orlicí (4. – 10. července 2004) uvádí tento krušík jen od Solnice (5763c) – Z část lesa cca 2 km SZ od železniční stanice v obci (druh nalezl 9.VII.2004 V. Štech). Kučera (ústní sdělení 2006) potvrzuje v současnosti výskyt ještě v dalších dvou již dříve publikovaných lokalitách (HADAČ et KUČERA 1995), v obou v r. 2005 v počtu 2 exemplářů: PR Skalecký háj u Chábor a les Vrchoviště u Ještětic (mezi silnicí z Rychnova do Dobrušky a obcí).

Pan Káda z Rychnova objevil v r. 2001 v lokalitě Spála jednu kvetoucí orchidej v okraji lesa v JV části, odkud přinesl květ paní Mgr. H. Voškerušové, která určila krušík modrofialový (ústní sdělení – Voškerušová 2005).

Málková v r. 2005 při inventarizacích v Podorlicku (MÁLKOVÁ 2005a) nalezla krušík modrofialový ve třech místech.

Zřejmě nově druh zapsala v Přírodním parku Les Včelný a to na dvou místech, vždy po jednom kvetoucím exempláři (MÁLKOVÁ 2005b). První se nachází cca 15 m J od Javomického potoka v lokalitě V kotli v nadm. v. 360 m, kde roste ve vlhké dubohabřině (svaz *Carpinion*). Pokryvnost bylinného patra zde dosahovala asi 40 %. V okolí rostou z významných druhů: jedle bělokorá (*Abies alba*) a semenáček tisů obecného (*Taxus baccata*). Z ochranného pohledu je biotop celkem zachovalý. Druhá lokalita leží SZ od nové hájovny na J orientovaném svahu v 370 m n. m., asi 30 m nad asfaltovou komunikací. Zde je druhově bohatý smíšený porost, nejbližší fytoocenologicky odpovídá svazu *Fagion*, podsvazu *Cephalanthero-Fagenion* (biotopu vápnomilné bučiny L5.3, dále práce CHYTRÝ et al. 2001). V lokalitě byly vysazeny nepůvodní smrky. Pokryvnost bylinného patra se pohybovala okolo 40 %. V blízkosti byly z významných druhů ještě zjištěny: bradáček vejčitý (*Listera ovata*), hlístník hnězdák (*Neottia nidus-avis*), krušík široolistý pravý (*Epipactis helleborine* subsp. *helleborine*), jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), orlíček obecný (*Aquilegia vulgaris*), jedle bělokorá (*Abies alba*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), v příkopu u cesty v lemu lesa byla zjištěna jedna kvetoucí rostlina okrotice bílé (*Cephalanthera damasonium*).

Obě místa výskytu v Lese Včelný nejsou z hlediska ochrany přírody ohrožena, ale zatím se jedná o ojedinělý výskyt. Do budoucna zde doporučuji výskyt sledovat.

Lokalitu Spála autorka navštívila s panem Kádou, který zde v r. 2001 našel jeden exemplář, v r. 2004 zjistil šest kvetoucích rostlin. V r. 2005 jsme našli mnohem bohatší populaci, čítající 36 velmi vitálních exemplářů. Místo výskytu leží na S orientovaném svahu nad Kněžnou, SZ od osady Bezděkov, J od kóty 298,4 m. Výskyt je soustředěn na plochu cca 150 m², jedná se o okraj smíšeného lesa blízko ruderalizované zarůstající paseky (dominují hlavně ostružiníky). Pokryvnost bylinného patra je vysoká, okolo 80 %. Roste zde zejména ve skupinách, největší čítala 13 jedinců. Nejvyšší exemplář dosahoval výšky 75 cm a v klasu měl 49 květů. Fytoocenologicky porosty náleží do svazu *Fagion*, biotop vápnomilná bučina L5.3 (lipovo-javorová bučina). Vzhledem k početnosti populace si stanoviště zasluhuje nejen soustavnější monitoring, ale především aktivní ochranu. Ta spočívá v zachování edafických podmínek a optimální porostní skladby stromového a keřového

patra a v likvidaci ruderálů. Poznámka: Nomenklatura cévnatých druhů je z práce KUBÁT a kol. (2002), společenstev MORAVEC a kol. (1995).

Summary

The article introduces *Epipactis purpurata* Sm., its morphology, ecology, habitat or grade of protection. It is focusing on spread of this violet staring orchid round about Rychnov nad Kněžnou. The author of this article found three habitats two of them completely new. This article also introduces biotopes in the localities in terms of NATURA 2000.

Poděkování

Poděkování patří panu Kádovi za doprovod na lokalitu Spála, Mgr. H. Voškerušové a J. Kučerovi za sdělení cenných údajů.

Literatura

- ELLENBERG H. et al., 1992: Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa. *Scripta Geobotanica. Göttingen, 18: 1-225.*
- FALTYS V., 1993: Přehled vyhynulých, neznámých a ohrožených taxonů cévnatých rostlin na území Východních Čech. *AOPK ČR, Pardubice, 24 pp.*
- FALTYSOVÁ H., MATOUŠKOVÁ H., HILLE J. (1992): Významné krajinné prvky východočeského regionu – okres Rychnov nad Kněžnou. *ČÚOP středisko Pardubice.*
- HADAČ E., KUČERA J., 1995: Dvě nové lokality *Epipactis purpurata* na Rychnovsku. *Orchis, Dobré, 14/2: 4-5.*
- CHYTRÝ M., KUČERA T., KOČÍ M. [eds.], 2001: Katalog biotopů ČR. *Interpretační příručka k evropským programům NATURA2000 a Smaragd. AOPK ČR, Praha, 304 pp.*
- KAPLAN Z. [ed.], 2005: Výsledky floristického kurzu ČBS v Kostelci nad Orlicí (4. – 10. července 2004). *Zprávy Čs. Bot. Společ., Praha, 40, Příl. 2005/1: 1-76.*
- KUBÁT K., HROUDA L., CHRTEK J. jun., KAPLAN Z., KIRSCHNER J., ŠTĚPÁNEK J. [eds.], 2002: Klíč ke květeně České republiky. *Academia, Praha, 928 pp.*
- MÁLKOVÁ J., 2005a: Současný stav vybraných botanicky zajímavých lokalit v širším okolí Rychnova nad Kněžnou. *Orlické hory a Podorlicko, Rychnov nad Kněžnou, 13: 26-46.*
- MÁLKOVÁ J., 2005b: Floristický výzkum v PP Les Včelný a VKP Bažantnice. m.s. *Závěr. zpráva pro Referát ŽP Rychnov nad Kněžnou, pp, 14, 2 obr, 3 tab., 50 fotografií.*
- MORAVEC et al., 1995: Rostlinná společenstva a jejich ohrožení. *Severočes. Přír., Litoměřice, 206 pp.*
- PROCHÁZKA F., 1980: Současné změny východočeské flóry a poznámky k rozšíření chráněných druhů rostlin. *Zprav. K MVČ, Hradec Králové, 7 (1980), 133 pp.*
- PROCHÁZKA F. [ed.], 2001: Černý a červený seznam cévnatých rostlin ČR. *Příroda, Praha, 18: 1-166.*
- PROCHÁZKA F., VELÍSEK V., 1983: Orchideje naší přírody. *Academia, Praha, 279 pp.*
- SAMKOVÁ V., 1999: Příspěvek k rozšíření některých vzácných a ohrožených druhů rostlin ve východních Čechách. *Acta Musei Reginaehradecensis, ser. A, Hradec Králové, 27: 19-74.*
- PRŮŠA D., 2005: Orchideje České republiky. *Computer Press, Brno, 192pp.*
- PRŮŠA D. et al., 2005: Chráněné rostliny České a Slovenské republiky. *Computer Press, Brno, 328 pp.*
- VOŠKERUŠOVÁ H., 1994: Nová lokalita kruštíku modrofialového v rychnovském parku. *Orlické hory a Podorlicko, Rychnov nad Kněžnou, 7: 165-170.*
- Příloha č. II. Vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb. (Seznam zvláště chráněných druhů rostlin).

+ foto v barevné příloze

Došlo: 10.1.2006

